

PLAATSTROUW VAN GEKLEURRINGDE BRANDGANZEN LANGS DE FRIESE IJSSELMEERKUST

Eelco Brandenburg

Op internationale schaal lopen er diverse onderzoeksprojecten op het gebied van ganzen. Daarbij wordt veel gebruik gemaakt van kleurringen. Onder andere Kleine rietganzen, Kolganzen en Grauwe ganzen die gekleurde halsbanden dragen met inscriptie en Brand- en Rotganzen die voorzien worden van kleurringen om de poten. Daarmee zijn ganzen individueel makkelijker herkenbaar en wordt het verzamelen van gegevens over trek en overwintering vereenvoudigd. Veel vogelaars lezen de kleurringen af en dragen daarmee bij aan de projecten. Wie veel afleest, kan het nodige te weten komen over de ganzen die in eigen omgeving verblijven, zoals blijkt uit deze bijdrage.

Brandganzen in de Anjumer Kolken

foto: Eelco Brandenburg

De Brandganzen die bij ons overwinteren behoren deels tot de Oostzee-populatie, waar er in 1999 meer dan 4.000 paren broedden (Universiteit van Uppsala, H.v.d. Jeugd). Ze worden sinds 1984 met gekleurde pootringen met inscriptie geringd op de Zweedse eilanden Gotland en Öland, waarvan het leeuwendeel op Gotland.

Vroeger kwam de Brandgans als broedvogel alleen voor op Groenland

en Spitsbergen en in Noord-Rusland, maar na een sterke populatiegroei in de jaren tachtig en negentig breidde de soort zich uit naar het Baltische gebied. Ook in ons land broedden in 2001 al minimaal 1.500 paren (Van Dijk et al. 2002).

MATERIAAL

Het is alweer 12 jaar geleden dat ik

begon met het aflezen van de inscripties op de kleurringen aan de poten van Brandganzen in de graslanden van de polders Gaast-Ferwoude, de Beveiliging en het Gele Strand bij Workum en rond Gaast en Piaam. De omgeving van Gaast, waaronder de Boerestreek aan de Nieuwe Gaaster Vaart, leverde verreweg de meeste gegevens. Vooral in de beginjaren was ik ook af en toe actief bij Anjum, o.a. in de Bantpolder. Op 23 februari

Tabel 1. Leeftijdsindicatie van vrouwtjes Brandgans met een overduidelijke mate van plaatstrouw aan de hand van geboortejaren.

Geboortejaar	Aantal
1983 of eerder	1
1984 of eerder	1
1985	2
1986 of eerder	3
1987 of eerder	1
1988 of eerder	1
1990	1
1992 of eerder	1
1993 of eerder	1
1995 of eerder	1
Totaal	13

Tabel 2. Leeftijdsindicatie van mannetjes Brandgans met een overduidelijke mate van plaatstrouw aan de hand van geboortejaren.

Geboortejaar	Aantal
1984 of eerder	2
1985	1
1987 of eerder	3
1990 of eerder	1
1992 of eerder	2
1993 of eerder	1
Totaal	10

Tabel 3. Leeftijdsindicatie van vrouwtjes Brandgans met een geringe mate van plaatstrouw aan de hand van geboortejaren.

Geboortejaar	Aantal
1983 of eerder	1
1985 of eerder	1
1986 of eerder	1
1987 of eerder	1
1994	1
Totaal	5

Tabel 4. Leeftijdsindicatie van mannetjes Brandgans met een geringe mate van plaatstrouw aan de hand van geboortejaren.

Geboortejaar	Aantal
1983 of eerder	1
1991 of eerder	2
1992 of eerder	1
1994 of eerder	1
Totaal	5

1991 zag ik daar mijn eerste gekleurde vogel: linkerpoot wit 1 en rechts rood 8. In de omgeving van de Friese IJsselmeerkust was dat op 8 maart 1991 aan de Dijkvaart tussen Gaast en Ferwoude: links geel H en rechts rood C.

Het leek me de moeite waard om eens nader studie te doen naar de plaatsstrouw van Brandganzen aan de hand van de aflezingen van geringde exemplaren.

Het gemiddelde aantal verschillende geringde ganzen wat vanaf 1991 tegelijkertijd aanwezig was in de omgeving van de Friese IJsselmeerkust ligt rond de 270. Daarvan heb ik ruim 150 individuen geselecteerd, sommige casu quo, de meeste individuen heb ik meermalen afgelezen. Ook waarnemingen van andere ringaflezers zijn in de studie betrokken om een grotere, objectieve steekproef te bewerkstelligen.

De eerste waarnemingen dateren uit 1987. Van een fors aantal ganzen was slechts een gering aantal waarnemingen beschikbaar, te weinig om enige plaatsgebondenheid te kunnen bepalen. Daarnaast waren er vogels die te hooi en te gras in mijn studiegebied verbleven. Het spreekt voor zich dat de mate van aflezen van grote invloed is op de resultaten. De aflezingen tot en met 31 januari 2003 zijn in de resultaten meegenomen. Het betreft slechts een kleine steekproef, maar de resultaten ervan geven een interessante indicatie.

AANTALLEN BRANDGANZEN LANGS DE FRIESE IJSELMEERKUST

In de zeventiger jaren schatte men het aantal pleisterende Brandganzen bij Gaast, Piaam en Workum op maximaal 2.000 (Van der Ploeg *et al.* 1976). Sindsdien is de soort behoorlijk toegenomen, want het gemiddelde per jaar vanaf 1990/91 bedraagt ruim 13 keer zoveel, namelijk 26.892 (SOVON, Kees Koffijberg). Deze toename loopt min of meer parallel aan die van de totale populatie. De toename is begonnen toen de grootschalige, vooral intensievere manier van veehouderij zijn intrede deed. Voor andere (weide)vogelsoorten geldt juist het omgekeerde.

De afgelopen jaren kennen Brandganzen overigens matige tot slechte broedseizoenen, gelet op de lage percentages eerstejaars vogels die mee terugkeren uit de broedgebieden. Topaantallen werden in de winterseizoenen van 1991/92 (sneeuw/vorst),

1998/99 en 1999/2000 gemeld: respectievelijk 40.450, 51.284 en 46.526. In het seizoen 2000/01 werden er 28.122 gezien, wat dus weer in de buurt komt van het genoemde gemiddelde (SOVON, Kees Koffijberg). Deze aantallen tonen ondubbelzinnig het belang van de regio voor de Brandgans.

Dit komt ook sterk tot uiting in de enkele jaren geleden opgerichte 'Vereniging Guozzenbehear Kuststripe' (ganzenbeheer kuststrook). Hieraan doen ongeveer 100 boeren mee, van de Kop van de Afsluitdijk tot en met Workum. Eén gans eet namelijk zo'n kilo gras per dag en er zijn dagen dat er 50 ton gras wordt verorberd (door Brand- en Kolganzen). De deelnemers ontvangen van de overheid een basischadevergoeding voor het gedogen van de ganzen en een extra bonus indien er op 15 november circa 7 cm eiwitrijk gras op het land staat.

RESULTATEN

Na een selectie zijn er uiteindelijk 33 van de 153 individuen overgebleven die zich voor nader onderzoek leenden. Drieëntwintig (15%) hiervan toonden een grote mate van plaatsstrouw en tien exemplaren (6,5%) een geringe mate, maar toch met enige binding. Een grote mate van plaatsstrouw wil zeggen dat het exemplaar elk of nagenoeg ieder jaar aanwezig was en vaak in zowel herfst als winter. Van een geringe mate van plaatsstrouw wordt gesproken wanneer een exemplaar meestal 1 of 2 jaar niet aanwezig was. Zo was er bijvoorbeeld een Brandgans die vijfmaal steeds één jaar oversloeg en ook een Brandgans die vier jaren achtereenvolgend niet werd vastgesteld. Een feit is verder dat Brandganzen, die in hun 'beginjaren' nogal eens van pleisterplaats wisselden, dit later veel minder deden en eigenlijk alleen nog enkel in mijn studiegebied werden waargenomen. Met andere woorden: ze werden steeds plaatsstrouwer. Het gegeven dat er 13 Brandganzen van de categorie grote plaatsstrouw niet iedere herfst werden waargenomen, maar daarentegen wel in de aansluitende winter c.q. het prille voorjaar, staft het gegeven dat Brandganzen in het begin van het winterseizoen vooral in de omgeving van het Lauwersmeer en de Friese Wadendunst verblijven. Eind november, maar vooral in december nemen de aantallen in Midden- en Zuidwest-Fryslân sterk toe en nemen de aantallen in het noorden van de pro-

vincie af. Meer ringonderzoek zal dit gegeven alleen maar versterken.

De gemiddelde aanwezigheid van Brandganzen met een grote mate van plaatstrouw op de Friese IJsselmeerkust strekte zich uit over ruim 7 jaren, waarbij het maximum- en het minimumaantal jaren dat een vrouwtje werd gezien respectievelijk 13 en 5 jaren bedroeg. Het moge duidelijk zijn dat de oudere vogels een groter aandeel leverden aan het maximum.

Ook bij de mannen was de gemiddelde aanwezigheid op de Friese IJsselmeerkust ruim 7 jaren. De bovengrens was eveneens 13 jaren, terwijl het minimumaantal 6 jaren bedroeg. Van de genoemde 23 vogels waren er 13 die niet elke herfst in mijn studiegebied werden vastgesteld. De gemiddelde afwezigheid van deze vogels op de IJsselmeerkust bedroeg slechts twee najaren. Er waren drie vogels die zeer waarschijnlijk eenmaal zowel najaar als winter oversloegen en één vogel die dat 3 keer deed.

UITWISSELING MET ANDERE FOERAGEERGEBIEDEN

Op basis van het aflezen van de kleuringen werd ook uitwisseling met andere foerageergebieden vastgesteld bij de overduidelijk plaatstrouwe Brandganzen. Zo werd het verkassen naar de wijde omgeving van Anjum zeven keer vastgesteld. Van de 23 vogels uit deze categorie zijn er zelfs slechts vier die in al die jaren nooit in het Lauwersmeer en contreien zijn vastgesteld. Dit onderstreept de relatie c.q. samenhang tussen de verschillende belangrijke ganzengebieden in Fryslân.

Vijf maal doken gekleurde Brandganzen van de Friese IJsselmeerkust op in het Haringvliet (Zuid-Holland), daarnaast ook op Schouwen-Duiveland (Zeeland), Schiermonnikoog, Noordpolderkwelder (Groningen) en in Schleeswijk Holstein (Duitsland).

Vanaf 1965/66 werd Schiermonnikoog een belangrijk winterkwartier voor de Brandgans. Ook de omgeving van het

Pleisterende Branganzen

foto: Eelco Brandenburg

Hollands Diep en het Haringvliet waren in die tijd al van belang als pleisterplaatsen. Zo ook als broedgebied, want op de Slijkplaat in het laatstgenoemde gebied waren in 2000 al 133 broedparen (Meininger 2002).

Wanneer je de 2^e categorie, dus de tien vogels met enige mate van plaatstrouw erin betreft, krijg je de volgende verdeling van uitwisselingsgebieden: Anjum 14 keer, Schiermonnikoog 4 keer en Schleeswijk Holstein 3 keer. De band met de wijde omgeving van het Lauwersmeer wordt dan nog sterker. Deze link is overigens ook zichtbaar bij de niet voor deze studie geselecteerde dieren.

BIJZONDERHEDEN

Wijffe YEW (linkerpoot gele kleuring met 3 horizontale strepen en rechterpoot een witte met 2 horizontale strepen) werd op 8 februari 1992 bij Pilaam gezien en één dag later bij de Bantpolder, Anjum. Dit bevestigt hoe snel uitwisseling met andere ganzengebieden kan plaatsvinden. Ook worden zo af en toe Brandganzen uit andere gebieden dan Gotland ontdekt

wat natuurlijk erg verrassend en leuk is. Zo werd op 26 januari en 10 maart 2001 bij Gaast een vrouwtje gezien dat geringd is op 2 november 1998 als onvolwassen exemplaar te Caerlaverock, Dumfries, Schotland. Deze was afkomstig van Spitsbergen en behoorde eigenlijk in Schotland te zijn.

Op 8 november 2002 werd bij Gaast een mannetje Brandgans gezien, die geringd is op 25 juli 2002 bij Kolokolkova Bay in de Russische Pechora-Delta. Op 29 november 2002 nam ik bij de Dijkvaart te Ferwoude een vrouwtje waar. Ze was op 26 juli 2002 als volwassen exemplaar geringd, eveneens bij de Kolokolkova Bay.

Op 4 januari 2003 zat bij Gaast een Brandgans met kleurringen zonder inscripties. Deze behoorde tot de ongeveer 300 paren tellende populatie van de Baai van Stockholm, Zweden. Ze was geboren in 2000 en fungeerde daarna als pleegouder voor het Zweedse Dwergganzenproject in Öster Malma, zo'n 90 km ten zuiden van Stockholm. Ze werd op 18 juni 2002 daar weer vrijgelaten toen ze haar taak volbracht had als pleegouder.

DANKWOORD

Veel dank ben ik verschuldigd aan Henk v.d. Jeugd van de Universiteit van Oxford, Engeland en voorheen van de Universiteit van Gotland (Zweden) voor het uitdraaien van de 'life-histories' van de door mij geselecteerde Brandganzen en het leveren van relevante informatie. Ook bedank ik Kees Koffijberg, ganzencoördinator van SOVON Vogelonderzoek Nederland voor het leveren van de jaarlijkse aantallen. En uiteraard dank aan volgende aflezers van de door mij uiteindelijk geselecteerde exemplaren: Ralf Aumeller, Sieds Boersma, Henk Castelijns, Johan op den Dries, Guus van Duin, Wil Eijkman, Gerrit Hiemstra, Harry Horn, Henk van Huffelen, Jurgen Klunder, Jan Koopman en Kitty, Jan Kramer, Dirk Kuiken, Wim de Lange, Arie v.d. Linden, Jouke S. v.d. Meulen, Eric Morard, Jan Nap, Huub Reeze, Matthias Retter, Hans van Stijn, Dick Veenendaal, Jan Visser en Pierre v.d. Wielen.

LITERATUUR

DIJK A.J. VAN, M.J.T. VAN DER WEIDE, S. DEUZEMAN, L. DIJKSEN, D. ZOETEBIER & C. PLATE 2002. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 2000 en 2001. SOVON-monitoringrapport 2002/03. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

MEININGER P.L. 2002. Brandgans *Branta leucopsis*. pp. 106-107 in: SOVON Vogelonderzoek Nederland 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.

PLOEG D.T.E. VAN DER, W. DE JONG, M.J. SWART, J.A. DE VRIES, J.H.P. WESTHOF, A.G. WITTEVEEN & B. VAN DER VEEN 1976. Vogels in Friesland, deel I. Stichting Avifauna van Friesland/Fryske Akademy, Leeuwarden. De Tille, Leeuwarden.

E.W.F. Brandenburg, Turfkade 38, 8701 JM Bolsward
(tel.: 0515-573452, e-mail: e.brandenburg@hetnet.nl)